

Nadere informatie: Het Hofkeshuis en zijn naamgever

Het huis werd omstreeks 1775 gebouwd voor de doopsgezinde ^{lakenfabriek} Egbert Hofkes die getrouwd was met de Almelose Judith Lamberts- Coster. Het geslacht Hofkes was volgens de familieoverlevering destijds uit Winterswijk afkomstig³. Hij verstrekte opdrachten aan thuiswerkende handwevers en loonwerkers. In het begin van de 18^e eeuw waren de omstandigheden in Almelo gunstig voor de ontwikkeling van de linnenindustrie. Rondom Almelo werd veel vlas verbouwd dat later kon worden verwerkt tot linnen garens en er waren veel vakbekwame huiswevers. Dit gevoegd bij de omstandigheid dat Hofkes beschikte over goede handelsrelaties maakte het dat de zaken zich voorspoedig konden ontwikkelen.

De amper tweeduizend inwoners die de stad toen telde, moeten kort na 1775 hun ogen hebben uitgewreven van verbazing, toen Egbert Hofkes met de ingrijpende verbouwing van het pand begon, dat hij dat jaar had gekocht. Voor hun neus verrees een burgerwoning in de kort daarvoor in de Republiek geïntroduceerde Lodewijk- XVI-stijl. Het huis moest in de directe omgeving wat monumentaliteit betreft slechts één ander boven zich dulden: Huize Almelo, de residentie van de vrijheren van Almelo.

De doopsgezinde Hofkes had fortuin gemaakt in de textielnijverheid, net als veel van zijn Twentse geloofsgenoten. Deze bevolkingsgroep was in de loop van de achttiende eeuw uitgegroeid tot een economische macht van betekenis. Amper tien procent uitmakend van de Almelose bevolking, bezaten de doopsgezinden in de stad meer dan de helft van het burgerlijke vermogen. Toch vertaalde hun economische machtspositie zich niet in politieke zeggenschap.

Hofkes was iemand die je het uitdenken van een betekenisvolle decoratie kon toevertrouwen. Tijdgenoten omschrijven hem als een 'man van smaak' en 'eene levende boekerij'. Een literair onderlegd man, met een sterke historische belangstelling, die ook graag zelf dichtte. Kortom, een typische exponent van de verlichting. Een boek waarvoor Hofkes speciale interesse had, was een uitgave over het Amsterdamse stadhuis met prenten van de decoraties, oorspronkelijk uit 1655 en 1663. De herdrukken uit de achttiende eeuw waren voorzien van een handige, verklarende uitleg. Het idee voor de triomf stoet zal Hofkes uit dit boek hebben opgedaan. De stoet is in ieder geval naar deze prenten gemaakt en niet naar het marmeren origineel. Het Amsterdamse stadhuis, gebouwd in het eerste stadhouderloze tijdperk, werd in Hofkes' tijd gezien als hét toonbeeld van zeggenschap van burgers in de Republiek. Zijn keuze voor een voorstelling uit dit stadhuis is dan ook niet zonder betekenis. Het politieke ideaal van een democratischer bestuurs-

systeem, zoals dat in zijn tijd onder het staatsgezinde deel van de burgerij leefde.

De grote achterkamer op de eerste verdieping kreeg een wandvullend behangsel, met bijpassend een schouwpartij en een stucwerkplafond. Het behangsel verbeeldt een reliëf, dat de triomftocht van de Romeinse generaal Quintus Fabius Maximus Cunctator voorstelt. Deze schildering [grisaille] in bruintinten is bijna twintig meter lang en beslaat drie wanden van het vertrek. Zij wordt alleen onderbroken door de deur en de schouw. De maker is Andries Warmoes, een nauwelijks bekende decoratieschilder, die dit behangsel in 1778 signeerde.

De voorstelling is een nauwgezette, maar sterk vergrote kopie van een marmmerreliëf in het Paleis op de Dam, het toenmalige Amsterdamse stadhuis. Dat reliëf van nog geen twintig centimeter hoog beitelde Artus Quellinus omstreeks 1655 rond de schouw in de Burgemeesterskamer. We zien de triomferende Romeinse generaal Fabius Maximus in een lange stoet ruiters, muzikanten, slaven en offerdieren, die aankomt bij de stadspoort van Rome. Warmoes' schildering is het enige wandvullende imitatiereliëf dat we in Nederland kennen. Bijzonder is ook het thema van een Romeinse intocht, dat op dit formaat bij particulieren geen equivalent kent. De twee vaandels met de letters SPQT, ofwel de Senaat en het Volk van Tubantia, verwijzen wellicht naar politieke statements.

Blijft de vraag waarom Egbert Hofkes juist een dergelijke krijgshaftige afbeelding heeft gekozen als wandversiering in zijn deftige woonhuis. Immers de doopsgezinden hielden zich altijd verre van enig militair vertoon en hingen de weerloosheid aan. De patriotten namen graag de oude republiek van Rome als voorbeeld, waarbij het gezag door het volk werd gekozen. Men keerde zich in de Nederlanden steeds openlijker tegen het stadhouderlijke bewind van prins Willem V. Ook de telkens terugkerende spanningen die er destijds bestonden tussen de burgerij van de stad Almelo en gravin Sophia Carolina Florentina van Rechteren kunnen van invloed zijn geweest bij het bepalen van zijn keuze voor deze schildering. Wilde Egbert hiermee zijn onafhankelijkheid ten opzichte van de bewoners van Huize Almelo weergeven, of was de keuze voor deze schildering slechts het gevolg van de hernieuwde belangstelling voor de Romeinse cultuur en geschiedenis in deze periode? Zeker is echter dat op 13 maart 1795 de Franse generaal Jean Victor Moreau die een half jaar eerder samen met generaal Van Damme ons land was binnengevallen, door Hofkes in zijn huis ontvangen werd en dat mede door deze gebeurtenis, aan de invloed van Huize Almelo op het dagelijks bestuur een einde kwam. Het staat ook vast dat het Hofkeshuis behalve Gijsbert Karel van Hoogendorp op

zijn doorreis, ook meermalen Willem de Clercq te gast heeft gehad. In de periode tussen 1812 en 1835 bracht hij verschillende bezoeken aan Almelo waarbij hem bij de familie Hofkes altijd een gastvrij onderdak werd geboden zoals hij in zijn dagboek schreef.

Het doek en de triomfstoet

Het doek en het vertrek zijn bijzonder vanwege zijn materiële staat. De doeken zijn nooit van de wand gehaald. Ze zijn nog exact zo opgespannen als bij hun oorspronkelijke plaatsing. Hierdoor bevatten ze een schat aan sporen van de manier waarop deze behangselschilderingen zijn gemaakt. De kamer wordt momenteel diepgaand onderzocht in verband met een interdisciplinair onderzoek naar schilderij-ensembles uit de zeventiende en achttiende eeuw, waaraan ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed deelneemt.

Het onderzoek in het Hofkeshuis is nog in volle gang, maar heeft reeds interessante inzichten opgeleverd. De schilderijen zijn uitgevoerd op fijngeweven doek. Heel anders dan het grove weefsel dat in de regel voor behangselschilderingen werd gebruikt. Dat de opdrachtgever lakenfabriek was, zal hier de oorzaak van zijn. Ook is aangetoond dat Warmoes zijn schildering helemaal ter plekke heeft vervaardigd. Het houtwerk van lambrisering, deur en luiken was oorspronkelijk voorzien van een fraaie mahoniehout-imitatie, met hier en daar een paarsrood en verguld accent. De originele, grijze, marmeren schouwmantel, die tegenwoordig achter een betimmering schuilgaat, sluit hierbij aan. Het meest verrassende dat het onderzoek aantoont, is dat Egbert Hofkes met zijn vertrek vanuit nationaal én internationaal perspectief een uniek statement heeft gemaakt.

Egbert Hofkes gaf in 1778 de kunstschilder Andries Warmoes opdracht een wandschildering-op-linnen te maken voor de zaal (de Saal) op de bovenverdieping van zijn huis met een totale lengte van bijna 20 meter, voorstellende de intocht van een Romeinse triomfator. De schildering is uitgevoerd in grisaille, een schildertechniek waarbij door het gebruik van witte, grijze en zwarte verf, marmer reliëfs werden geïmiteerd. Men noemt ze ook wel 'witjes', naar de bekende grisailleschilder Jacob de Wit (1695-1754). Vanaf de 17^e eeuw werd dit type schilderij zeer populair in Nederland. De schildering in Almelo maakt echter duidelijk dat ook Andries Warmoes een meester was in deze techniek. De schilderijen zijn van een uitzonderlijke kwaliteit omdat het hier vier grote wand-vlakken betreft die de maten van een dessus-de-porte te boven gaan. Van hem zijn ook werken bekend in de pastorie van de R.K.-kerk in Zaandijk en in de H. Jacobuskerk in Alkmaar. In Den Burg op Texel bevinden zich in het voormalige Schoutenhuis nog beschilderde panelen die deel uitmaken van een gemarmerde en versierde houten wand⁵.

Op drie wanden van de ruimte bevindt zich een schildering in vier panelen met de voorstelling van een Romeinse triomftocht. Een overwinnende veldheer, de dictator Quintus Fabius Maximus Cunctator staat in zijn strijdwagen en wordt gevolgd door muzikanten, militairen te paard en een heel leger met vaandels en lansen. Deze Romeinse legeraanvoerder kreeg door zijn optreden in de strijd tegen Hannibal de bijnaam: Cunctator, de aarzelaar, door zijn tactiek van steeds terugtrekken. In de 18e eeuw kwam deze handelwijze van Fabius Maximus, nl. het vermijden van gevechten, in militaire en politieke geschriften volop in de belangstelling. Men zag in hem hét voorbeeld van hoe een strijd mijdende tactiek buitengewoon succesvol kon zijn. Op deze wijze beschouwd valt de ogenschijnlijk in een doopsgezinde woning weinig toepasselijke triomf stoet beter te begrijpen. Aangezien Fabius Maximus zijn overwinning behaalde door het mijden van geweld, verbeeldt het behangsel van Warmoes niet de strijd. Dit geweldloze karakter van de schildering past naadloos in het gedachtegoed van de doopsgezinde Hofkes. Een Twents machtsblok inclusief Almelo in de Overijsselse Staten, gesymboliseerd door de afkorting SPQT (senaat en volk van Tubantia) op de schouwboezem, moest volgens Hofkes met de geweld mijdende tactiek van Fabius worden bevochten.

Op een andere wand zijn de buit, de meegevoerde krijgsgevangen en offerdieren afgebeeld. Op de derde wand, aan de rechterzijde van de schouw, worden vrouwen en kinderen die de held toejuichen afgebeeld. Links van de schouw zien we de riviergod Tiber en de wolvin die Romulus en Remus zoogt, met op de achtergrond de stad Rome. De vier bespanningen worden omgeven door een houten trompe-l'oeil profiellijst die weer is omgeven door een gemarmerd vlak en zijn gesigneerd en gedateerd: AND.WARMOES pinxit A° 1778. Het valt niet uit te sluiten dat de bijbehorende lambrisering oorspronkelijk identiek gemarmerd was⁷.

Boven de toegangsdeur van de ontvangstzaal bevindt zich een schildering waarin en profil de kop van een Romeinse consul is geschilderd die wordt omgeven door twee putti en twee adelaars. Het plafond van de zaal is prachtig gestuct terwijl op de schouw, die zich tegen de derde wand bevindt, een wapenschild is aangebracht met daarachter gekruiste vaandels en een hellebaard. Op het vaandel het opschrift S.P.Q.T. (Senatus Populus Que Tubantius). Dit zal een subtiële verwijzing zijn naar het Senatus Populus Que Romanus, in navolging van 'de Romeinen' hier de senaat en volk van Twente waar Hofkes deel van uitmaakte en respect voor vroeg.

Referenties en voetnoten

1. J.J. Vriend, De bouwkunst van ons land, 1949 Amsterdam.
2. Buiten, G.J. Ter Kuile, april 1927, pagina 160
3. H.J. Slot, 1995. De heer Slot kwam omstreeks 1920 regelmatig in het Hofkeshuis en was goed op de hoogte van de situatie. Hij heeft zijn herinneringen op schrift gesteld en hierbij een situatietekening gevoegd. Archief auteur.
4. Rapport Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1984, H.H.J. Kurvers.
5. Rapport restauratie en conserverings- atelier De Manenstegell, Deventer 1993.
6. From Isolation to Coherence: an Integrated Technical, Visual and Historical Study of 17th and 18th Century Dutch Painting Ensembles
7. De Lakenfabriek en de Treuzelaar, Romeinse zegentocht in Almelo bedreigd. Ned Tijdschrift voor Rijksdienst Cultuurmonumenten; 2014: 165-170.